

עיונים לפרשת ניצבים וילך עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

'לא בשמים היא'

הרב שאולי גרינפלד

רבי אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום! **עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: לא בשמים היא. - מאי לא בשמים היא? - אמר רבי ירמיה: שכבר נתנה תורה מהר סיני, אין אנו משגיחין בבת קול, שכבר כתבת בהר סיני בתורה 'אחרי רבים להטות'.** – אשכחיה [פגש] רבי נתן לאלהיו [הנביא], אמר ליה: מאי עביד קודשא בריך הוא בההיא שעתא [כיצד הגיב הקדוש ברוך הוא על כך שרבי יהושע קבע שאין ה' יכול לפסוק הלכות]? - אמר ליה: קא חייר [אמר לו: הקדוש ברוך הוא חייך] ואמר: נצחוני בני, נצחוני בני".

הקדוש ברוך הוא, באמצעות בת קול, פסק הלכה כרבי אליעזר. אך רבי יהושע לא חזר בו. רבי יהושע נתן למילים 'לא בשמים היא' משמעות חדשה: הכרעת ההלכה כבר אינה בידי שמים, אלא נתונה להכרעתם של חכמי ישראל, ורוב חכמי ישראל אינם סוברים כר' אליעזר.

הרמב"ם, בעקבות דברים אלו, פסק בהלכות יסודי התורה³, את דינו של נביא, שטען שקיבל בנבואה הכרעת הלכה:

"אמר [הנביא] בדין מדיני תורה שה' צוה לו שהדין כך הוא, והלכה כדברי פלוני - הרי זה נביא השקר ... שהרי בא להכחיש התורה שאמרה 'לא בשמים היא'".

כיון שהתורה 'לא בשמים', הרי שאם נביא טוען שהקדוש ברוך הוא ניבא אותו דבר הלכה - הוא למעשה מעיד על עצמו שהוא נביא שקר.

הקביעה הנ"ל, שפסיקת ההלכה אינה בידי שמים, השפיעה גם על פסיקת הרמב"ם עצמו. שהנה מצאנו

משה רבינו, מבאר לעם ישראל, שאינם צריכים לחשוש מקיום המצוות:

"כי המצווה הזאת אשר אנכי מצוך היום, לא נפלאה היא ממך ולא רחוקה הוא. לא בשמים הוא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו, וישמיענו אתה ונעשנה".

התורה זמינה לנו, היא לא נמצאת בשמים, מי שרוצה יכול ללמוד ולקיים. בגמרא הסבו את המילים 'לא בשמים היא', למשמעות נוספת. הגמרא במסכת בבא מציעא² מספרת, שנחלקו חכמי ישראל, בענייני טהרתו של תנור, הנקרא 'תנורו של עכנאי'. רבי אליעזר סבר שהתנור טהור, ואילו שאר חכמי ישראל סברו שהתנור טמא. רבי אליעזר השתדל מאד לשכנע את החכמים בצדקתו:

"באותו היום השיב רבי אליעזר כל תשובות שבעולם ולא קיבלו הימנו. אמר להם: אם הלכה כמותי - חרוב זה יוכיח. נעקר חרוב ממקומו מאה אמה, ואמרי לה: ארבע מאות אמה. אמרו לו: אין מביאין ראיה מן החרוב. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - אמת המים יוכיחו. חזרו אמת המים לאחוריהם. אמרו לו: אין מביאין ראיה מאמת המים. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - כותלי בית המדרש יוכיחו. הָטוּ כותלי בית המדרש ליפול. גער בהם רבי יהושע, אמר להם: אם תלמידי חכמים מנצחים זה את זה בהלכה - אתם מה טיבכם [למה אתם מתערבים]? לא נפלו מפני כבודו של רבי יהושע, ולא זקפו [ולא התיישרו בחזרה] מפני כבודו של רבי אליעזר, ועדיין מטין ועומדין [כלומר: כותלי בית המדרש נותרו נוטים על צידם]. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - מן השמים יוכיחו. יצאתה בת קול ואמרה: מה לכם אצל

רבי יהושע כבר לימד אותנו שאי אפשר לפסוק הלכה בשמים, וכיון שדעתו של הקדוש ברוך הוא והכרעתו של רבה בר נחמני ניתנו בשמים, הרמב"ם לא התחשב בכך, ופסק את ההלכה לפי כללי הפסיקה הרגילים.

את הסיבה לכך, שמאז שניתנה התורה, נתונה הכרעת ההלכה לשיקול דעתם של חכמי ישראל, ביאר מרן הראי"ה קוק זצ"ל, בספרו אורות התורה⁷:

"תורה שבעל פה מונחת בעצם אפיה של האומה, שמצאה את ברכתה על ידי הגילוי השמימי של תורה שבכתב".

הכרעת ההלכה על ידי חכמי ישראל, זוהי תורה שבעל פה שנוצרת על ידי תלמידי חכמים. הקדוש ברוך הוא נתן לנו את התורה שבכתב, ועמה את התורה שבעל פה, וסמך על כך שבכל דין שבו יוצר ספק, תוכרע ההלכה לפי חכמי ישראל, והכרעתם תהיה מעתה אף היא תורה שבעל פה. וזאת כיון שהקדוש ברוך הוא סמך אל האופי של עם ישראל, שבודאי שההכרעות של חכמיו, יתאימו לרוחה של התורה.

הסבר שלישי, לכך שהתורה 'לא בשמים', נמצא במסכת עירובין⁸: "רבי יוחנן אמר: לא בשמים היא - לא תמצא בגסי רוח". לפי דרשתו של רבי יוחנן, המילים 'לא בשמים היא' מתפרשות, שהתורה אינה נמצאת אצל מי שמרגיש את עצמו 'בשמים', והוא מלא בגאווה ובגסות הרוח. לפי דברי מרן הרב זצ"ל, הדברים מובנים: התורה מתאימה לאופיה של האומה, שהם רחמנים, ביישנים וגומלי חסדים. 'ביישנים' היינו שהם רחוקים מגסות הרוח. וכך כתב גם הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה⁹: "כתוב בתורה: 'לא בשמים היא ולא מעבר לים היא', לא בשמים היא - לא בגסי הרוח היא מצויה".

ראש ישיבת מרכז הרב, הגאון הרב יעקב שפירא שליט"א, סיפר שפעם השתתף אביו, הגאון הרב אברהם שפירא זצ"ל באיזשהו כנס, והיה שם רב אחד צעיר, שנאם בגאווה רבה. לאחר שסיים, עמד הגר"א שפירא ואמר רק משפט אחד: 'גסות הרוח, סימן לעניות של תורה!'.¹⁰

תכלה שנה וקללותיה, תחל שנה וברכותיה.

סיפור נוסף במסכת בבא מציעא⁴, העוסק בדיני צרעת. הגמרא מספרת, שהיה דיון במתיבתא דרקיעא, כלומר: בבית המדרש שבשמים. הדין הוא, שאם קודם הופיעה הנגע - הבהרת - בעור, ואחר כך הפך השיער שבמקום הנגע ללבן, הרי שהאדם נהיה מצורע. ואם ליהפך - קדם השיער הלבן להופעת הבהרת - האדם נשאר טהור. מה הדין אם יש ספק אם הבהרת קדמה לשיער הלבן או להיפך? אומרת הגמרא:

"ספק - הקדוש ברוך הוא אומר: טהור, וכולהו מתיבתא דרקיעא אמרי [כל בני הישיבה שבשמים אמרו] - טמא. ואמרי: מאן נוכח - נוכח [ואמרו במתיבתא דרקיע, שמי שיכריע במחלוקת, הוא] רבה בר נחמני... כי הוה קא ניחא נפשיה [כשנפטר רבה בר נחמני] אמר: טהור, טהור. יצאת בת קול ואמרה: אשריך רבה בר נחמני שגופך טהור, ויצאתה נשמתך בטהור".

הקדוש ברוך הוא סבר, בניגוד לדעתם של בני מתיבתא דרקיעא, שאם לא ידוע שהבהרת קדמה לשיער הלבן - האדם נשאר טהור, וכך גם הכריע רבה בר נחמני. כיצד נפסקה ההלכה? בהלכות טומאת צרעת כתב הרמב"ם:

"ספק שיער לבן קדם, ספק הבהרת קדמה - הרי זו טמא".

ולכאורה זה פלא: וכי הרמב"ם פסק בניגוד לסברתו של הקדוש ברוך הוא, חלילה!? הסביר הכסף משנה, שהמחלוקת שהיתה במתיבתא דרקיעא, זו מחלוקת תנאים בממסכת נגעים⁶: דעת תנא קמא שהאדם טמא, ודעת רבי עקיבא שהאדם טהור. לפי כללי הפסיקה, במחלוקת תנא קמא ורבי עקיבא - הלכה תנא קמא, והרי שלפי הכללים צריך לפסוק שהאדם טמא, וכפי שאכן פסק הרמב"ם. אלא שישנה לפנינו את סברת הקדוש ברוך הוא והכרעת רבה בר נחמני? אמר הרמב"ם: הקדוש ברוך הוא הכריע במתיבתא דרקיע, וגם רבה בר נחמני הכריע רק בעת יציאת נשמתו, ואם כך:

"הוּי בְּכָלל 'לא בשמים היא' ואינו כדאי להוציא מְכָלל שבידינו דהלכה כתנא קמא".

7 א, ב.
8 נ"ה, א.
9 ג, ח.

4 פ"ו, א.
5 ב, ט.
6 ה, ה.